

Генетична кореляція українського фольклору

У статті розглянуто питання кореляції археологічних культур, біогенетичних маркерів населення та змісту фольклорних традицій українців, які проживають у місцях їхньої дислокації. На основі палеонтологічного методу встановлено залежність змісту фольклорних явищ від давнього населення цих територій, яке ідентифікується як археологічними культурами, так і генетичними маркерами. У контекст цих чинників поставлено колові танці, весільні та найдавніші календарні обряди.

Ключові слова: український фольклор, археологія, ДНК-генеалогія, мезоліт, неоліт, енеоліт, епоха бронзи, колові танці, весільна обрядовість, календарна обрядовість.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень цієї проблеми. Деякі народи Європи вже втратили свою традиційну культуру. У багатьох країнах поняття сільської культури відсутнє вже, а саме село було й залишається заповідником старих традицій. Багато з корінних народів можуть утратити її вже в найближчі десятиріччя. Повною мірою це стосується й українців. Втрачаючи економічну та культурну основу для забезпечення елементарних побутових, культурних, а тепер і соціальних умов, молодь масово тікає в місто. Переселяючись у міста, нащадки давніх хліборобів позбуваються способу життя, яким жили їхні предки, зникає географічне й культурне середовище, в якому формувалася їхній генофонд. Відтак традиційна українська культура вже нагадує музей, в який іноді навідуються зацікавлені особи. Серед них – найчастіше студенти та науковці.

Розуміючи важливість цього моменту, який ми можемо втратити назавжди, Географічне товариство США спільно з фірмою IBM і фондом Waitt Famili Foundation вирішили врятувати дані хоча б про генетику носіїв цієї культури, запровадивши проект Genogeographik (Геногеографія). Свою мету вони так і пояснюють – створення віртуального музею генетичних даних, відібраних у корінних популяціях усього світу. Упродовж 2005–2011 років тривав збір даних у межах цього проекту. Українська група в ході його реалізації працювала в підрозділі «Північна Євразія» спільно з російськими колегами. Фахівці з Харківського національного університету імені Василя Каразіна побували в сільській місцевості Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської, Чернівецької, Рівненської, Хмельницької, Житомирської, Чернігівської, Харківської, Сумської, Черкаської областей, відбираючи зразки крові в корінних етнічних українців. Лабораторні аналізи проводилися в США. Результати їхніх досліджень знайшли широке відображення в українських та зарубіжних наукових виданнях [8; 12; 15; 18; 19].

Відібрані проби стосувалися чоловічого населення, яке чутливіше до генетичних мутацій, а відтак значно мінливіше в своєму генофонді. Що ж до нашої теми, то фольклорні традиції частіше зберігають і передають наступним поколінням жінки. Однак зміни в їхньому генетичному коді відбуваються дуже повільно, тому не завжди встигають за тими, які відбуваються на культурному рівні.

Безвідносно до означеної тут кореляції, а лише заради виявлення геному найдавнішого європейського населення 2008 р. Олексій Нікітін з Мічиганського університету США провів власні дослідження жіночого населення Карпат в групах гуцулів, бойків та лемків, яке проживало в гірській місцевості і меншою мірою сприйнятливе до присутніх генетичних змін. Їхні результати також опубліковані [6; 16]. Виявляється, що, незважаючи на близьке розташування, по всіх трьох групах виявлено значні розбіжності генетичного плану. Виходячи з генетичної консервативності жіночих генів, можна стверджувати про належність цих груп до абсолютно різних генетичних ліній, а відтак і міграційних потоків. Автохтони не могли бути настільки генетично неоднорідними. Не менші відмінності спостерігаються і у фольклорі цього населення. Попри те, що в етнографічній літературі всюди наголошується на загальноукраїнських рисах фольклору та побуту цих етнографічних груп, бойківські гаївки, гуцульські коломийки, лемківські співанки настільки ж різняться між собою, як і ментальні та генетичні показники цього населення. Відмінності існують і в основних елементах традиційного одягу, господарській спеціалізації тощо. Усе це відбитки дуже давніх і менш

віддалених етногенетичних та меншою мірою історичних процесів, які згодом, на тлі іншомовних культур консолідувалися в загальнонаціональну парадигму.

Під кінець XX ст. біогенетика стає найнадійнішим інструментом ідентифікації населення та змін які відбувалися на культурному просторі внаслідок кліматичних катаклізмів, що супроводжувалися міграціями населення. Ця наукова галузь, що дає змогу простежити всі мутації живих організмів за картою ДНК сучасних індивідів, не полишає остронь і культурних процесів. Дуже часто дані мікробіології повністю накладаються на археологічні карти, хоч і не завжди. У цьому також є своя специфіка. Вона полягає в тому, що жіночі гаплотипи доволі стабільні. Тому еволюцію мутацій в основному спостерігають на основі змін у чоловічих ДНК. Чоловіче населення було й основними творцями матеріальних благ. Жіноче донедавна було зайняте переважно у сфері відтворення людського ресурсу та догляду за ним. Тому всі зміни побутового характеру, які відстежує археологія, пов'язані з чоловічою діяльністю.

За відсутності подружніх обов'язків на ранніх стадіях розвитку людського суспільства чоловіче населення було доволі мобільним, внаслідок цього швидко переймало будь-які прогресивні новації. Тому ідентифікація за матеріальною культурою не завжди надійна в плані духовної культури. Тим більше, що її творцями були переважно жінки. Біогенетика витримує ці кореляційні зв'язки. Але за жіночою ДНК важко встановити навіть міграційні процеси. Тому без залучення «чоловічого» генетичного матеріалу простежити еволюцію змін у сфері нематеріальної культури також дуже важко.

Чоловічі мутації ідентифікують за Y-хромосомою, жіночі – за мітохондріальною ДНК.

За тисячолітню історію населення, яке проживало на території України, пережило чимало міграцій, інвазій, інфільтрацій та природних катаклізмів, які впливали на спосіб виживання в т. ч. й через зміну соматичних показників. Це не могло не відбитися на генетиці. Не тільки асиміляція населення, а й зовнішні чинники ставали причиною мутацій корінного населення. Для аналізу генетичного складу давніх мешканців України потрібний генетичний матеріал епохи перших присутніх міграцій, які почалися з переходом людства до землеробства, що вимагало й освоєння нових територій. Ці міграційні процеси часто збігалися з кліматичними катаклізмами, які слугували каталізаторами цих процесів.

На території України на сьогодні збереглося близько 300 зразків неолітичних та енеолітичних остеологічних матеріалів здебільшого краніологічного характеру (черепів) переважно в межах Подністров'я, Побужжя і Наддніпрянщини. Долучивши до їхньої характеристики надбання сучасної української археології та антропології Володимир Мельник з Вінницького медичного університету створив «загальну етноантропогенетичну порівняльну таблицю» з широким науковим коментарем [7], яка значно спрощує дослідження в будь-якій суміжній галузі, зокрема і в фольклористичній. Учений вважає, що «генетичний та геногеографічний інтегрований аналіз дають можливість робити висновки про генофонд давніх популяцій, їхнє співвідношення із сучасним населенням» [7]. Для порівняльного аналізу кісткових решток неолітичної, енеолітичної, бронзової доби дослідник залучив і антропометричні дані XX ст. (Хведір Вовк, Сергій Сегеда, Світлана Круц, Василь Дяченко, Ірвінг Гохман, Тетяна Алексєєва) [7]. На думку В. Мельника, населення, яке проживало на території України в періоді з неоліту до мідного віку було генетично однорідним: «Усі знайдені людські останки датовані VI–IV тис. до н. е. представляють людей високого зросту (від 170 до 175 см). Остеологічна будова має розвинений характер і дивує своєю масивністю як для тих часів. Лицевий показник сплющений і широкий, череп – великий» [7]. Це повністю підтверджує правомірність висновку іншого українського дослідника Миколи Товкайла: «це були північні європеїди, які наприкінці мезоліту, приблизно вісім тисяч років тому, просунулися з північного заходу й частково асимілювали, а частково витіснили місцеве населення, яке за антропологічним типом належало до грацильних південних європеїдів» [11].

Для багатьох європейських країн такі висновки можна вважати вичерпними й самодостатніми. Тільки не для України, де ще збереглася бодай у пам'яті респондентів, традиційна духовна культура, мовні діалекти. Набір цих елементів дозволяє зробити значно ширші узагальнення. В етнолінгвістичному плані спроба зіставити географію генетичних маркерів з географією та історією входження в лексику українців окремих слів зробив відомий київський вчений-поліглот Костянтин Тищенко [10]. Своє бачення використання даних етногенетики там, де до цього часу

використовувалися дані археології, висловив Леонід Залізняк [3]. З нашого боку ще в середині 1990-х років робилися спроби співвіднесення археологічних та фольклорних артефактів [1].

На основі археологічних культур, які визначають спосіб життя племен, ретранслюють через тогочасне декоративно-ужиткове мистецтво основні ідеї, сьогодні можемо реконструювати появу тих чи інших фольклорних явищ, проте не можемо пояснити, чому на території проживання одних і тих же племен вони чомусь зникають. Чому, до прикладу, на Закарпатті відсутня календарна обрядовість, коли поширення хліборобства в Україні відбувалося з суміжних із цим регіоном Придністров'я та Припруття? Адже звична для європейців календарна обрядовість нерозривно зв'язана лише з культурою землеробства.

Відповідь тут може бути тільки одна – повна або кардинальна зміна населення на якомусь із пізніших етапів. Тож цілком резонно для свого часу (1922), Володимир Гнатюк сумнівався, чи закарпатські українці автохтони. Якщо ні, то чому їхня типологічна схожість та спадкоємність з давніми русами відстежується в матеріальній культурі. Відповіді на ці питання і спробуємо знайти за допомогою популяційної генетики. ДНК – найстійкіший на сьогодні маркер для ідентифікації населення. За його допомогою при застосуванні генетично-порівняльного підходу до географічного методу можливо вдасться знайти відповіді на питання про генетичну кореляцію деяких процесів успадкування народної культури.

Наше завдання полягає і в тому, щоб визначити, який саме, чоловічий чи жіночий фактор був культуровизначальним. До сьогодні широко побутує хибна в своїй основі думка, що генетична стабільність жіночого та мінливість чоловічого населення викликана тим, що в той час, коли чоловіки опановували нові простори, жінки з дітьми залишалися на своїх місцях і чекали приходу інших чоловіків, а під час воєн здавалися на милість переможців. Через те начебто жіночі хромосоми залишалися майже в незмінному вигляді. Можливо, якась доля правди в цьому й є, але не стосовно генетичної стабільності чи мінливості. Уся суть у тому, що чоловічі хромосоми мінливіші внаслідок своєї генетичної структури. Образно кажучи, одна з 26 пар чоловічих хромосом незавершена, що дає можливість сполучатись із чужим генетичним матеріалом. У жіночих хромосомах усе викінчено, все завершено, тому для будь-яких мутацій потрібні кардинальні, можна сказати – аномальні зміни в кліматі, способі харчування тощо.

Мета нашого дослідження – на підставі антропологічно-генетичної типології давнього населення різних археологічних культур та сучасного населення України з'ясувати, які види сучасного українського фольклору географічно корелюються з місцями проживання цих генетичних спільнот.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Відправним пунктом нашої розвідки буде врахування обставини, що територія України не знала повного вилюдження з часів палеоліту. Кроманьйонці, тяглість лінії яких визначається 40 тисячоліттями, не мали в межах України перерваного циклу, як у багатьох інших країнах. Льодовик, який охопив більшу територію Європи, залишив незайманими дві оази – Піренеї і Карпати. Саме в Карпатах і маємо той неповторний варіант фольклорної творчості, якого нема ні на решті території України, ні в найближчих сусідів. Наші майже 20-річні пошуки не виявили серед тамтешнього населення ні календарного фольклору, окрім колядок, ні властивого решті українців весільного обряду, ні багатой народної лірики місцевим діалектом. Основний вид вербального фольклору – коломийки, хореографічного – колові танці. Навіть плів'яльний обряд (обливанка), властивий усім сусіднім народам (румунам, словакам, сербам, болгарам), тут відсутній. Сучасні українські фольклористи пояснювали це дуже просто – не збереглося. Але ж у тих місцевостях ще сторіччя тому працювали такі видатні дослідники й збирачі фольклору, як Володимир Шухевич, Іван Франко, Володимир Гнатюк, Філарет Колесса. Вони не могли пропустити хоч щось із того, що було, але теж не виявили. Водночас велике число «танкових пісень» Філарет Колесса помічає ще в записках кінця XVII ст. Наголошує вчений і на продуктивності цього жанру: «Коломийки – се під теперішню пору у східній Галичині, особливо ж на Покутті, мабуть найбільш живуча галузь народної поезії, що постійно розвивається» [5, с. 105].

Чи не пояснюється це особливостями етнічної історії населення Карпат, які сьогодні можна запідозрити вже хіба що в генах горян? Серед місцевої інтелігенції давно нуртує думка, що в гірських місцевостях «затримуються» релікти давніх народів, які колись тут проживали або мігрували.

Лабораторні дослідження ДНК О. Нікітіна та І. Кочкина підтвердили популярну гіпотезу. Вони показали, що частина українських горян – нащадки мисливців за мамонтами палеолітичної епохи. Крім того, в Карпатах живуть нащадки й інших народів, з інших археологічних культур та історичних періодів [6]. Виявлено, що серед бойківчанок, які проживають у гористій місцевості, переважає мтДНК-гаплогруп Н, Т і J, якими визначаються теперішні туркени та семітки. Лемкині вирізняються високими частотами мтДНК-гаплогруп М* і I, притаманним теперішні циганкам. Серед гуцулок було відзначено високу частоту і велику різноманітність мітоДНК-гаплогрупи Н1 [19], яка характерна для туркенів.

Чоловіче населення на території Українських Карпат за аналізом ДНК розподілилося таким чином: представників гаплотипу E1b1b1 – 35%, R1a – 35%, I2a2 – 13%, решта випадає на всі інші. Виходить, представники гаплогрупи R1a (арійців або білої раси) тут не переважають, як на решті території України, а тому їхні культурні доміанти мали шанс розчинитися тут ще 4,5 тис. років тому, коли розпочалося розселення т. зв. індоєвропейців (арійців).

Гаплогрупа E1b1b1a1 (M78) значно давніша, ніж R1a. Вона виникла 9975 ± 1500 років тому на сході сучасної Лівійської пустелі, яка в той час була родючою місцевістю. З якого часу її представники поширилися за межі Єгипту, не відомо. У наш час у Європі вона складає помітне явище серед албанців, греків, македонців-слов'ян, південних італійців та карпато-русів, в Африці серед єгипетських арабів і коптів, західних суданців, сомалійців та ефіопів і меншою мірою в Західній Азії (турки-кіпріоти, друзи і палестинські араби). Найтиповішими представниками цього гаплотипу вважають береберів Північної Африки – напівєвропейців, напіварабів. Тому у фольклорі карпато-русинів чимало схожих рис із греками, албанцями, турками-кіпріотами, північними італійцями.

Характерним збігом у культурах усіх цих народів можна вважати відсутність у їхньому фольклорі епічного часу. Натомість моментальна реакція на події, аналогічна карпатським коломийкам та співанкам-хронікам. Особливо це властиво грецькому співаному фольклору. У греків, усіх південних слов'ян популярні також балади та жартівливі приспівки до танцю. У всіх, як і в українських горян, цілковито відсутні календарні обряди з відповідним пісенним супроводом. Тому, що – вівчарі, а календарний фольклор – це сфера рільників. Натомість, що в албанців, що в греків користуються популярністю пісні легендарно-міфологічного та казкового змісту, аналогічні карпатській баладі про проклятого Смока і святого Юра.

Звідти можемо робити висновок, що коломийки, ця, за дефініцією Філарета Колесси, «найбільш живуча галузь народної поезії, що постійно розвивається, зростає й наповнюється новим змістом, обіймаючи всі сторони народного життя, завдяки своїй легкій фрагментарній формі найкраще надається до імпровізації, до передавання тонких нюансів почування, входить у подробиці особистого й родинного життя і народного побуту, легко переходить у царину жарту й сатири, а з другого боку, не цурається й зовсім поважних суспільно-економічних тем» [5, с. 105], поряд із коловими танцями – найдавніший прояв необрядового фольклору. Від них з великою часткою ймовірності можна починати той межовий відлік, від якого відбувався подальший розвиток фольклору не тільки українців, а й усіх інших народів Старого світу.

За генетичним поліморфізмом Y-хромосоми популяції корінних етнічних українців дуже гомогенні на всій протяжності України. Не існує кореляції між географічною віддаллю і спектром Y-хромосомних гаплогруп. Серед українських популяцій не виділяються великі географічні підрозділи, як наприклад, східні й західні українці [14]. Навпаки, український генофонд утворює цілісну групу, диференційовану від решти слов'янських етносів [8]. Період появи нового генетичного субскладу становить 50 поколінь, у хронологічному вимірі це в середньому 1250 років. Тому можемо бути певні, що від кінця VIII ст. кардинальних мутацій генофонду населення на території України не відбулося. Що ж до антропологічних змін, які спостерігаються на цій території, то це наслідки асиміляційних процесів населення внаслідок міграцій. Такі зміни внаслідок змішаних шлюбів мають шанси на прояв у кожному наступному поколінні.

Геном українок не зазнав істотних змін із часів верхнього палеоліту (12 тис. років тому). Він визначається мітохондрією U1a мтДНК. На жаль, на території України інформація про антропологічні особливості та ДНК-генеалогію відкривається з IX тис. до н. е., тобто маємо тисячолітній пробіл від його початку. За даними Володимира Мельника, в IX – VII тис. до н. е. на

території від Тиси до Дону проживало високе на зріст (169–172 см), світле, синьооке, головате, широколице населення з Y-ДНК ІІ та U1a мтДНК. На сьогодні найповніше воно відтворене в шведських, німецьких, норвезьких локальних нордичних типах [7]. За нинішніми поняттями це – «варяги». На теренах України їх найбільше на Поліссі, хоча доволі відчутна ця складова і в Карпатах. Усе, що об'єднує українців чи й в цілому слов'ян, за винятком південних, з цими нордичними етносами в галузі фольклору – це обряд сватання. Він у всіх їх ідентичний. У давні часи сватання зводилося до згоди чи незгоди жінки на інтимну близькість із чоловіком. Не випадково в поліщуках, де свати вдають себе за мисливців на куницю, за свідченням Івана Денисюка, «“куницю” метафорично на Ратнівщині називали жіночі геніталії» [2, с. 158]. У чехів це kunda, а зменшувально-пестливому звучанні, якого слід дотримуватися під час обряду, також kunica. Отже, пошуки «куниці» мають і конкретний інтимний зміст. «Куна в дереві» до того ж бажаний трофей братів-молодців в українських колядках військово-еротичного змісту. Такі міжстатеві стосунки відображають найдавніший пласт нашого фольклору з явними ознаками мисливського побуту.

Більшість європейців потрапила на континент і почала його «освоювати» перед останнім жорстоким похолоданням – перед наступом льодовика. Раніше археологи і палеонтологи стверджували, що льодовиковий період розрізав давню європейську цивілізацію навпіл – на схід і захід. І вижили «західняки», перечекавши льодовик, суворо тривалу зиму на Піренеях. Про це свідчать археологічні знахідки, давно вже досліджені, й сумніву в їхній правдивості не виникає. Але решта європейців – «східняки» – виявляється, пересиділи природний катаклізм у нас в Україні. Про це свідчать дані ДНК-аналізу: частина сучасної України стала схованкою для первісної людини на довгі десять тисяч років. Тому коріння чималої частини європейських народів слід шукати саме в українській популяції.

Генетичними спадкоємцями мезолітичних мисливців на території України можна вважати автохтонне населення дніпро-донецького культурного ареалу. У них збережена та сама чоловіча хромосома ІІ. А ось в жіночій відбулася одна мутація і поряд з гаплотипом U1a мтДНК з'явився U1b, похідний від R-групи мтДНК. Таким чином Україну заповонила перша хвиля аріїзації, яка накопилася з південного сходу. Її представники були атлетичної тілобудови, широколиці, з важкою щелепою, найближчі до сучасних лужичан; мають на сьогодні своїх антропологічних та генетичних родичів, з одного боку, серед північних німців, шведів, норвежців, тобто знову ж таки – «варягів», з іншого – серед болгар, румунів, басків. У культурному плані сучасних українців з цими народами об'єднує обряд весілля в молодії. Сватання вже має два варіанти: мисливський, коли свати допевняються олениці чи куниці, та скотарський – коли приходять з налигачем за телицею.

Скотарсько-рільницький компонент в українську традиційну культуру внесло населення буго-дністровської культури, ДНК якої на території України ідентифікувати неможливо із-за відсутності остеологічного матеріалу, а також культури лінійно-стрічкової кераміки. Це населення теж залишило свій генетичний слід. Населення лінійно-стрічкової кераміки було низьке на зріст (158–171 см), вузьколице, з вузькими носами, але без анатолійських елементів. Загалом це були метиси на межі нордичних, східнобалтійських та анатолійських впливів. У біогенетичному плані крім мутованих нащадків мезолітичних племен Y-хромосоми I2a1b серед чоловічого населення тут з'являється середземноморський гаплотип J2. Представниці ж жіночого населення нічим не відрізняються від представниць дніпро-донецької культури. На той час основний геногеографічний ареал поширення представників цього типу знаходився на території сучасних Болгарії, Албанії та Греції. Сьогодні представниками анатолійського маркера вважаються турки, перси, серби та македонці, балканського – боснійці й горвати. На території України нащадки мігрантів другої хвилі неолітизації заселяють Західне Поділля (Галичину), Покуття та Волинь (не плутати з Волинським Поліссям).

У культурному плані згадані етноси й етнографічні групи об'єднує наявність оказіональної форми обряду обливання (як на Великдень, так і на Купала) та поширення весняних обрядових пісень з коловими та змійчатими танками. Характерні для них і танці в дві шеренги одна навпроти одної, подібні до тих, що існують в береберів Африки. В орнаментиці одягу, особливо жіночого, дуже показовий елемент – зигзаг.

Тут варто окремо зупинитися й на семантиці самого обливання. «Дошова» символіка – дуже поширений елемент декору неолітичної кераміки. На посушливість клімату цієї пори вказують і кліматологи. Тож обливання водою як елемент імітативної магії увійшло в звичаєвість хліборобів ще

з цієї епохи. Тим часом у багатьох культурах Європи його пояснюють як очисний. Та для очищення людей існує купіль, для тварин та рослин – обкурювання, як у купальській обрядовості. Природне місце такого обряду – час літньої спеки, але не Великдень чи більше того Масниця, та ще й у північних народів.

Культура лінійно-стрічкової кераміки України майже однотипна з неолітичними культурами Кріш (Румунія), Старчево (Сербія), Переш (Угорщина), Караново (Болгарія), Сесклон (Греція). Схожість настільки разюча, що можна сказати, що це одна культура, тільки відкрита різними експедиціями в різних місцевостях і не в один і той же час. Старчево-Крішська культура (VII – V тис. до н. е.) обіймала й Закарпаття, де місцева кераміка досі зберігає успадковані від неї форми. Культура мала анатолійське походження. Її носії селилися в обмазаних глиною плетених будинках поблизу річок. Населення належало до середземноморської раси, що різко виділяло його серед місцевих мезолітичних кроманьйонців. Недавні дослідження показали, що вкопні ДНК Старчево належать до гаплогруп G2a (три зразки), F* (три зразки) і I2a1 (один зразок). Датування поховань старчевської культури склали 6700 ± 100 років. Вкопну гаплогрупу I2 знайдено в культурі Сопот в Подунав'ї, з датуванням 6049 ± 29 років тому. Сама ж культура має вік 7200 – 5800 років. Виявлені в культурах Старчево гаплогрупи G2a, F* і I2a були легко передбачувані, оскільки їх знаходять по всій Європі з датуванням 5000 років тому і раніше.

Однозначно можна стверджувати, що значного впливу на формування місцевого варіанту української культури середземноморсько-балканські неолітичні культури не справили. Тому не так багато в нашій духовній культурі рис, притаманних і згаданим спорідненим з ними народам. Більше носії згаданих гаплотипів проявлять пізніше, коли зайдуть на наші терени з іншого боку.

І все ж у територіальних межах поширення цих культур і до сьогодні побутує «обливанка» – ритуал, похідний від обряду викликання дощу. Серед молдован та румунів він відомий як Пеперуда, серед болгар, сербів – Додола. На українській етнічній території за межі колишнього поширення культури лінійно-стрічкової кераміки «обливанка» не виходить.

Графема на керамічному посуді цієї культури, серед яких переважають символи дощу, також невіддільні від плювіального обряду (обряду викликання дощу), а відтак і від додольського пісенного фольклору, поодинокими проявами якого в українців можна вважати гру «Подольночка», головна героїня якої «сім літ не вмивалась, бо води не мала», та дитячу пісеньку: «Йди, йди дощику, зварю тобі борщику у новому горщику, мені каша, тобі борщ, щоб густіший падав дощ». Усі згадані в пісеньці конотати (горщик, каша, борщ) з'явилися в епоху неоліту.

Найнеоднозначнішою в етногенетичному плані завжди була трипільська культура. Радянська школа археології однозначно вбачала в ній близькосхідне (семітське) походження і навіть свідомо підтасовувала факти внаслідок втрати пам'яток та акцентуванні на інших. Коли відкрилися раніше маловідомі чи замовчувані артефакти, стало зрозуміло, що як за антропологічним складом, так і за генетикою це населення не було однорідним. Виною тому кліматичні та демографічні умови, які сконцентрували на території України різновекторні потоки населення, яке через значну густоту на придатних для обробітку угіддях змушене було асимілюватися.

Серед представників чоловічого населення цієї культури, за даними антропологів, переважали смагляві (75%), темноволосі (60%), кароокі, грацильні індивіди з широкими зубами, 40% населення мало горбистий ніс середньої довжини. За всіма цими компонентами вони нагадують сучасних бойків. Водночас значна частина цього населення була темно-русою (до 35%). Короткоголові, середньоголові та довгоголові ділилися в рівних пропорціях.

Жіноче населення відрізнялося від чоловічого. 80% із них мали північноєвропеїдні риси. До того ж вони характеризувалися масивною статуєю, широким обличчям, світлою пігментацією та світлим волоссям. Усі показники варіюються, що означає їх змішаний характер.

Генетика також не вражає. До жіночих гаплотипів, відомих на цих територіях ще з часів мезоліту – U1a та U1b додається H1mtДНК, а серед чоловічих відбувається незначна мутація балканського I2a в I2a1b. У результаті виходить, що трипільські жінки були на 75% споріднені з сучасними східними балтами, а чоловічі гени трипільців без змін успадкувало до 40% сучасних чоловіків Поділля, Бесарабії та Подністров'я, а також до 18% із Донеччини та Запоріжжя. У межах 25–45% поширена ця чоловіча гаплогрупа серед албанців, румунів, словаків, 30% – італійців та

сардинців. У жодній позаукраїнській популяції критичної маси для успадкування культурних традицій це населення не становить.

Тільки цим можна пояснити й незначне поширення трипільських мистецьких традицій (графем, орнаментики, колористики) в культурі українців. Так само це стосується й інших народів у межах їхньої колишньої колонізації.

Наші польові дослідження в селі Більчі-Золотому, де знаходиться печера Вертеба, обстежена перед нами експедицією біогенетика Олексія Нікітіна, здивувала отриманими результатами лише в одному сенсі. У фольклорному плані там було всього потрошку, але без будь-яких яскраво показових явищ. І лише згодом, коли ознайомилися з результатами ДНК-аналізів, зроблених в американській лабораторії, все стало зрозуміло. Серед місцевого населення наші попередники виявили масу генетичних маркерів (щось біля 8 типів). Не спостерігалось однотипності й серед остеологічного матеріалу 5-тисячорічної давнини. Скидалося на те, що жінки, чії останки було виявлено в печері, були масивного типу місцеві представниці, а чоловіки – дрібнішого, грацильного типу – зайди-мігранти. Згодом жінок ідентифікували як представниць середньостогівської та трипільської культур, а чоловіків як представників культур лійчастого посуду та кулястих амфор, які поширилися з Центральної та Західної Європи, де це населення з'явилося під час другої хвилі неолітизації, пов'язаної з початками хліборобства та тваринництва. При ДНК-аналізах наші попередники виявили незвичні комбінації, коли простежується лише жіноча або ж лише чоловіча лінії – це свідчення якихось драматичних подій чи конфліктів, що відбувалися в ті далекі часи.

Ми ж орієнтувалися переважно на культурні традиції трипільської культури, яких так тут і не виявили. Видно, часткові зміни населення та переважаюча арійська людність розчинили в собі всі сліди цієї давньої цивілізації. Однак, як і для решти території Західного Поділля, тут під час весілля основний акцент робився на ритуалах у хаті молодої, де наречені проводили й свою першу шлюбну ніч. Загалом же, все, чим багатий український фольклор, можна було знайти й тут: від повної палітри календарних обрядів до обов'язкового під час весілля танцю з назвою «коломийка». Наскільки нам стало зрозуміло, трипільська культура характерна тим, що мало того, що зібрала навколо себе дуже різноманітні етногенетичні первні, то ще й консолідувала елементи їхніх культур.

На жаль, на сьогодні так і не виявлено ДНК культур лійчастого посуду та кулястих амфор. А за нашими припущеннями саме остання була ретранслятором на українських землях інваріанту купальського обряду. Загалом же в різних частинах української етнічної території він представлений різним набором основних ритуалів, а пісенний фольклор не завжди відображає місцевий варіант. Тому виявити його кореляцію на генетичному рівні поки що не вдається.

Демографічні зміщення населення Європи в епоху енеоліту, які призвели до значного скупчення на українських чорноземах, були зумовлені аридизацією клімату. Вочевидь, саме в цей час виникає тема викликання тепла – провідна для українських веснянок. В українській фольклорній традиції існує близько двох десятків назв цього жанру (веснянки, гаївки, маївки, подолянки, царинки, зозульки, коколи, риндзівки, бабоньки, олендарки, зельманівки, галі, вородайки рогульки та ін.). Однак назва ареалу поширення назви «веснянка» повністю збігається з ареалом розселення в Україні трипільців. Звідти з місць поширення наступної курганної культури з Приазов'я ця назва в дещо видозміненому звучанні «васанта» потрапила й на територію Індії. В окремих індуських каст веснянки мають другу назву «галі». А ось на території Румунії, звідки виводять походження трипільської культури, оскільки місцева культура Кукутені на півтисячоліття старіша, ні веснянок, ні інших жанрів з мотивом викликання тепла не існує. Не відомо, який генетичний склад цього населення; можливо, він теж відрізнявся від українського варіанту. Однозначно тільки те, що, оскільки веснянки суто дівочий жанр, його творцями стали трипільці місцевого походження, представниці прадавнього U1a мтДНК та мутованого від нього U1b.

Нові віяння в традиційній культурі українців кореспондуються з середньостогівською культурою. Ілюстрацію цих стосунків можна знайти в українських казках. У казці «Яйце-райце» ініціант, який вирушив у пошуки алохтонної нареченої, не вмів ні орати, ні сіяти, ні рови для води копати. Всього цього його навчає наречена з рільничого роду.

Масове освоєння рільництва на теренах України почалося не в неоліті, а дещо пізніше. В енеолітичну епоху вправними рільниками були тільки трипільські племена. Вони охопили й території неолітичних хліборобів буго-дністровської та культури лінійно-стрічкової кераміки –

Придністров'я, Поділля, Волинь. На Лівобережжі сусідами трипільців були племена середньостогівської культури – кінні номади.

Володимир Мельник характеризує середньостогівців як середніх на зріст довгоголових нордичних кортидів (60%) впереміш з середземно-морськими південноєвропейцями трипільського ареалу. Тобто, від самого початку зрозуміло, що в них присутня трипільська домішка. Серед чоловічого населення, крім традиційних для трипільців Y-гаплотипів I2a1b, J2, тут з'являється ціла група «арійсько-кельтських» R1a, R1a1, R1b, а також «кавказький» G1a [12]. Жіноча група залишається традиційною – U1a, U1b мтДНК. Та, на відміну від трипільців, у ній відсутня H мтДНК. Крім усього українського Лівобережжя, ці гени найбільш помітні в сардинців (75%), неаполітанців (60%), північних індусів (45%), норвежців (35%), поляків (30%), білорусів (30%), східних німців (25%), персів (15%) [12].

На відміну від матримоніальних церемоній весільного обряду на Придністров'ї та Поділлі, де знаходилось осердя трипільської культури, на цих територіях переважає патримоніальний порядок. Головний акцент весілля в молоді робиться на ритуальних гвалтах і грабунках дому молоді перед її від'їздом та обов'язковим обрядом «комори», під час якого наречена змушена продемонструвати свою незайманість. В українському сценарії другого дня весілля все від номадських звичаїв цих племен, як і те, що в жодному разі, хай молода буде і з сусіднього двору, її обов'язково треба вивозити, накритою рядном. Щоб це не виглядало аж занадто символічно, у таких випадках для поїздки обирають довший маршрут.

Конярі середньостогівці, асимілювавшись із трипільцями-рільниками, фактично склали основу курганних культур, які розійшлися по всій нечорноземній Європі, адаптувалися до споживання молока в зрілому віці, що протипоказано представникам усіх інших гаплогруп, крім R1a1, сформувавши т. зв. індоєвропейську спільноту. Разом із цим населенням туди потрапили з території України актуальні на той час обряди та вірування. Однак чимало з них, переважно календаро-оказіонального плану, внаслідок кліматичних особливостей зайняли не ті календарні ніші, що збереглися в Україні. До прикладу, більшість купальських в країнах Західної Європи святкуються в травні. Вони зберегли свою форму та не зберегли змісту, адаптувавшись до місцевих потреб. Так замість аграрних функцій, доповнюваних прокреативно-еротичними, залишилися тільки шлюбно-еротичні. Конкретний приклад – якщо в українців на Купала новоутворені пари розходилися по житах з метою злягання заради провокування майбутнього урожаю, то шотландці на Белтана (в ніч з 30 квітня на 1 травня) піднімалися в гори заготовляти май, оберіг від відьом та іншої нечистої сили, звідки, як свідчить письменник XVI ст. Філіп Стейбс, хіба кожна третя дівчина повертається, не втративши невинності [4, с. 103].

Зауважимо, що генетичні маркери жіночого населення все ще залишалися стабільними, праєвропейськими (U1a мтДНК), а ось структура чоловічого населення дещо змінилася на користь гаплотипу R1b1. Антропологічно воно також відрізнялося – було смаглявішим, нижчого зросту та граціальнішим (витонченішим). Винаходом цих номадів-переселенців, мабуть, слід вважати уявлення про відьмарство. Основним заняттям відьом по всій території Європи вважалося відбирання молока від чужих корів. Тільки деінде, збираючи росу з полів, відьми можуть перебрати й урожай зерна, але через вибіркове поширення цих уявлення, це, вочевидь, похідна, пізніша функція жінок цього роду заняття. Для колишніх хліборобів, які вимушено стали пастухами, основним продуктом харчування було молоко.

Ще одна «екзотична» культурна популяція на теренах України, остеологічні рештки представників якої доступні сучасній науці, – сурська культура (VI–IV тис. до н. е.). Антропологічний портрет її «тендітної статури», на думку Володимира Мельника, визначили передньоазійський та середземноморський типи доповнені південноєвропейським. Генетичний склад цього населення, за даними вченого, складають чоловіча гаплогрупа J2 (анатолійська. – В. Д.), G1 (кавказька) та традиційні для всієї території України жіночі U1a, U1b мтДНК. Нащадки цих племен сьогодні крім запорізько-донецького ареалу України помітно представлені серед осетин (60% G1), грузинів (50% – G1), азербайджанців та осетин (до 30% J2), тверських козаків (18% G1) [7]. Серед українців це дуже нечисленна група. І все ж жнивварські обряди у всіх цих народів такі ж, як і в нас: вінок із жита господареві вкінці жнив, частування женців на полі, недожата смуга «коза», яка в осетин має ту ж назву, що й у нас, але означає «зерно». А ще – непарні танці один навпроти одного. Такі спостерігаються серед усіх народів Балкан і Кавказу.

У цілому по Україні відсоток цього кавказького гаплотипу – 2,4. Це не багато. У Сербії – 8%. Біда в тому, що основна маса його представників знаходиться на Донбасі. Це т.зв. «казакі», які не геть безпідставно з генетичного погляду вважають себе окремим народом. Єдина неув'язка – як виділити серед загальної маси українців ті 2,4%.

Нарешті настає сприятливий момент для з'ясування питання, хто був головніший в ретрансляції родових традицій: чоловіки чи жінки. Найкраще це відстежується на прикладі ямно-катакомбної культури. Зовні це населення вирізнялося «вірменоїдними» видовженими обличчями з високими лобами та довгими носами, помірно-темною та світло-темною пігментацією мало не в рівних пропорціях. Чоловіки належали теж майже в рівних пропорціях до гаплотипів I21b та R1a1. Умовно кажучи, частина чоловічого населення могла вважати себе трохи мутованими нащадками балканського неоліту, ідентичних з трипільцями, інша мала спільні гени з середьостогівцями. На частині території, колонізованій трипільцями, в межах попередніх культур Старчево-Кріш та лінійно-стрічкової кераміки зберігся плів'яльний («обливальний») обряд. На території проживання ямників він відсутній. Причини, вочевидь, слід шукати в жіночому населенні. Жінки цих племен поряд з відомим з часі мезоліту європейським кластером U1a мали новий для сучасних українських територій ген KmtДНК. Для цього складу жіночого населення «обливання» не належала до споконвічної нематеріальної спадщини. Немає її і в генетично споріднених для цього населення народів: сардинців (на 60%), норвежців (на 45%), вірмен (на 45%). Хоча з вірменами в українців тільки й спільного, що обряд сватання, спільний для всієї Європи.

Найбільш представницьку групу генетично, а територіально одразу після трипільців, представляє енеолітична середньодніпровська культура. Фізичні показники цього населення настільки різні, що коротко охарактеризувати їх просто неможливо. У цілому в ній присутні східнобалтійські, алтайські, східносередземноморські риси. Жіноча генетична лінія представляє всі гаплотипи від мезолітичних праєвропейців до трипільців (U1a, U1b, похідні від R-групи, H mtДНК). Відсутній гаплотип K, притаманний ямно-катакомбній культурі, тому що він може бути пізнішого походження. Серед чоловічого населення спостерігається майже увесь набір Y-хромосом, відомий із попередніх культур, за винятком балканських і кавказьких – I1, R1a, R1a1, R1b. Генетично ці племена представляють усю балто-слов'янську спільноту. Їхні гени успадкували українці (40%), литовці (30%), білоруси (20%), східні німці (20–25%). На території України, за даними Володимира Мельника, їхні нащадки сконцентровані в Київській, Черкаській, Чернігівській, Житомирській областях, а також білоруському Поліссі, Вороніжчнині, Курщині, Брянщині Новгородщині [7].

У культурних традиціях цього населення, вочевидь, цілком оформився центальноукраїнський тип весілля, який в наступні часи знайшов своє поширення й на інших територіях. В усіх окреслених етнічних спільнотах дотримуються купальських традицій, причому з мінімальними відхиленнями від основного варіанту.

Тшинецька культура в XIX–XI ст. до н. е. займала північну частину України і поширювалася далі на захід на територію Польщі, на сході – на Брянщину. Це високе на зріст, на 70% темнорусе населення протоевропейського типу напівбалтського – напівсередземноморського походження має всі підстави вважатися праслов'янським. Серед чоловіків тут дуже помітна частка праслов'янського гаплотипу I1, хоч на даний момент його переважають гаплогрупи R: R1a, R1a1, R1b. Жіночу спадковість визначають мітоДНК праслов'янської U1a, а також H та H1, уперше помічений у трипільській культурі. Найбільше генетичних спадкоємців ці популяції мають серед поліщуків (35%), волинян (30%), поляків (до 30%), білорусів (25%). Доволі помітна частотність спостерігається серед східних німців (15%) та литовців (10%) [12].

На всій території, заселеній представниками цієї культури, особливою популярністю користується русальна обрядовість. Через темпоральні збіги вона повністю замінює в календарній обрядовості сучасних українців купальський обряд. Крім української території, у тих же оказіонально-календарних межах (пора цвітіння жита) вона поширена в Польщі (серед кашубів), східній Німеччині (через лужичан, інші назви венди, лугії) тож загалом має праслов'янське коріння.

Тшинецько-комарівська культура стало закріпилась у своїх територіальних межах і не зазнавала ні посутніх змін території проживання, ні вагомих асимілятивних впливів. З того часу в межах осілости формуються постійні топонімічні орієнтири. Зіставлення генетичних та топонімічних маркерів переконує Андрія Пшеничнова в тому, що носіями лексем і топонімів було чоловіче

населення [9]. А ось на зміну мови в цілому воно впливало тільки опосередковано: чоловіки й жінки могли розмовляти різними мовами, що відбилося навіть у весільному фольклорі. На початку весілля молодих застерігають не розмовляти між собою. За аналогією зміст фольклорних явищ також прив'язаний до чоловічого населення, хоча творцями їх були жінки. Однак не слід забувати, що первісний фольклор задовольняв не так естетичні, як практичні потреби, і жодне з його явищ без врахування таких не виникало. Зміна способу виробництва неодмінно тягла за собою і зміни обрядового плану. Жінки в цьому процесі виступали в ролі підрядниць, бо спосіб виробництва, особливо його зміна, цілковито стосувалася чоловіків. Залежність змісту фольклору від генетичного типу жіночого населення важко простежити ще й у міру його генетичної стійкості та незмінюваності. Саме ця обставина призвела до того, що рівень внутрішньоетнічної різноманітності в українців за чоловічими маркерами в півтора рази вищий, ніж за жіночими. Серед різних гілок слов'ян генетична відмінність чоловічого населення в 20–25 разів більша, ніж жіночого [9].

Однорідність давніх українських культурних традицій гарантує та обставина, що за чоловічими хромосомами українці різних етнографічних груп ближчі один до одного, ніж будь-яка з цих груп до інших народів. Тому в регіональних особливостях можна вбачати причини пізнішого походження. За жіночими генами окремі популяції українців генетично близькі не тільки до решти українців, а й до інших народів Європи [7]. Це може свідчити про спільні джерела споріднених фольклорних явищ, які існують у сучасних культурах, від найдавніших часів. Це стосується найбільшою мірою суто жіночих занять, серед яких магія та мантика.

Сучасне населення України істотно відрізняється від своїх генетичних предків. За даними Володимира Мельника, антропологічно воно має темнішу пігментацію та тендітнішу конституцію. Расова домінанта за східносередземноморцями динарського типу (50–60%), східнобалтійців – 30–35%. Генетична перевага за арійцями (54% R1a1a Y-ДНК). Відтак і матеріальна культура, починаючи від традиційних для більшості української території глинобитних хат з глиняною долівкою та чотириохсхилим дахом, тяжіє до середземноморсько-балканських традицій.

Серед жіночого населення переважає маркер H, уперше помічений серед трипільців Вертеби та похідний від нього H1.

На зміст традиційної культури це помітного впливу не мало. Календарна обрядовість українців, до прикладу, знаходить більше відповідників у північно-західній Європі.

Як генетично, так і культурно найбільше споріднення українці, мають з білорусами (90% генетичної ідентичності), поляками (85%), словаками (20%), литовцями (10%). Сучасні українки відповідно мають генетичну схожість з поляками (95%), новгородками (90%), словачками (80%) словенками (80%), сербками (35%) литовками (30%), німкенями (25%), хорватками (20%), сицилійками (15%) [12].

Зміна генетичної та антропологічної структури населення без зміни традиційної культури свідчить про еміграційні потоки на територію України колоністів з Греції, Болгарії, Румунії, Туреччини, Кавказу, які асимілювались із місцевим населенням кількості років тому.

Усі ці часткові генетичні зміни значною мірою відбулися вже в історичні часи, тому на зміст традиційної культури істотно не вплинули.

У ході проведення спільних з росіянами генетичних досліджень харківські генетики долучають до наших генетичних родичів ще й росіян, але чомусь тільки південних [12]. Такий вчинок можна сприймати як суто кон'юктурний, а можна й як натяк на те, що південь Росії заселений генетичними українцями.

Для українців як жіночого, так і чоловічого населення характерна генетична схожість з більш північним населенням Європи. Ареал генетично близьких популяцій включає білорусів, поляків і «росіян» [12].

Проводячи дослідження спільно з московськими колегами, українські науковці не можуть обійти увагою й їхнє коріння, тому залучають до своїх обстежень населення Кубані, Белгородщини та Брянщини, три останніх покоління якого вже визнають себе «росіянами». Однак, якщо глянути, чи то на археологічну карту, де жодна з культур, поширених на території України від часів мезоліту, на територію Російської Федерації не заходила, чи то на генетичні карти європейських дослідників, де гаплотип Y-хромосоми 12a, дуже важливий в генетичному спектрі українців, ледь торкається частини Кубані, оминаючи решту російських територій, і, пропускаючи їх, проявляється знову в

Польщі, стає зрозуміло, що ні глибокого спільного коріння, ні спільної давньої культури в нас із ними бути не може. А самі результати генетики росіян значною мірою залежать від місця їньої вибірки. Ї ж зі зрозумілих причин не роблять навіть у Підмосков'ї. Однак навіть російські генетики визнають, що порівняно низьким серед етнічних українців виявилися частоти гаплогрупи N1c1(M178), широко розповсюдженої в північноросійських популяціях (фактично оновних для російської генетичної ідентичності). Водночас важко заперечити з будь-якого боку, що більшість з гаплогруп, виявлених в генофонді сучасних українців, були присутні на європейському просторі ще в палеоліті і поширилися декількома хвилями в післяльодовиковий період і під час неолітизації Європи. У цілому українські популяції відповідають загальному генетичному портрету Східної Європи і дещо тяжіють до південно-європейських регіонів, у першу чергу до Балкан [13, с. 95]. Вектор заселення більшості народностей, які складають генофонд Російської Федерації, виходив з прикаспійських першопоселенців.

Висновки. Українська традиційна культура навіть у нинішньому стані може дати відповіді на багато питань етногенетичного, соціального і навіть історичного характеру.

Найдавніші прояви фольклорної творчості – колові танці – корелюються з праєвропейським населенням, яке проживало в місцях їхнього побутування в епоху мезоліту, генетично маркованим Y-хромосоною II та U1mтДНК. У середовищі цього населення сформувався й обряд сватання, який був єдиним і самодостатнім шлюбним актом, відбувався в формі залицяння та жодних інших зобов'язань на нареченого не покладав.

Календарні обряди, найдавніший з яких – обряд викликання дощу методом обливання, має неолітичне коріння і кореспондується з колонізацією українських земель культурою лінійно-стрічкової кераміки. Епіцентром поширення русальних обрядів можна вважати територію, заселену в бронзовому віці племенами тшинецької культури.

Акцент на обрядовий фольклор тут зроблено не випадково. Словесний супровід обряду потрібен тоді, коли він утратив свою інформативність для якоїсь частини реципієнтів, музичний надає мовленому пафосу, врочистості.

Як генетично, так і культурно український етнос має найбільше відповідників у Білорусі, Польщі, Литві, Німеччині. Однак жодна з археологічних культур, які є на етнічних землях України, не виходить на територію Російської Федерації. Генетична спорідненість з населенням, яке сьогодні визнає себе росіянами, спостерігається лише на території проживання етнічного українського населення, яке оселилося там із XVIII –XIX ст. Відповідно, у найархаїчнішій частині фольклорних явищ повних збігів нас із корінним населенням цієї країни нема і не може бути в принципі.

Джерела та література

1. Давидюк В. Ф. Первісна міфологія українського фольклору / В. Ф. Давидюк. – Вид. 3-е, доп. й перероб. – Луцьк : Волин. книга, 2007. – 324 с.
2. Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці : у 3 т., 4 кн. Т. 3 : Фольклористичні дослідження / І. Денисюк. – Львів : Львівський нацю ун-т ім. І. Франка, 2005. – 404 с.
3. Залізняк Л. Генний код українців та їхніх сусідів очима археології / Л. Залізняк // Український тиждень. – 2012. – № 50 (267). – С. 46–51.
4. Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы: Весенние праздники. – М. : Наука, 1977. – 358 с.
5. Колесса Ф. Українська усна словесність : Загальний огляд (із портретиками українських етнографів та народних співців): Вибір творів із поясненнями та нотами / Ф. Колесса. – Львів : [б. в.], 1938. – 644 с. – (Науково-популярна бібліотека Товариства «Просвіта»).
6. Кочкін І. Генетичний слід доісторичних міграцій в етнічному населенні Карпат: інформація про гуцулів, лемків, бойків / І. Кочкін, О. Нікітін // Карпати. Людина. Етнос. Цивілізація. Науковий журнал з проблем карпатознавства. – Івано-Франківськ, 2009. – № 1. – С. 34–36.
7. Мельник В. Антропологічна типологія давньоукраїнського населення в етноісторичному контексті / В. Мельник // Вісник Вінницького національного медичного університету. – 2013. – № 2, т. 17. – С. 345–357.
8. Пшеничнов А. Генетические взаимоотношения украинцев с другими европейскими этносами по данным о полиморфизме Y-хромосомы / А. Пшеничнов, М. Ищук, О. Балановский, Л. Атраментова, Р. Виллемс, Е. Балановская // Экология и демография человека в прошлом и настоящем. Третьи Антропологические чтения памяти академика В. П. Алексеева. – М., 2004. – С. 276–277.

9. Пшеничнов А. Структура генофонда украинцев по данным о полиморфизме митохондриальной ДНК и Y хромосомы : автореф. ... канд. биолог. наук : 03.00.15 / А. Пшеничнов. – М., 2007. – 20 с.
10. Тищенко К. М. Правда про походження українців / К. М. Тищенко // Український тиждень. – 2012. – № 16. – С. 28–58.
11. Товкайло М. Неоліт України / М. Т. Товкайло // Україна: хронологія розвитку. З давніх часів до пізньої античності. – К. : КВЦ, 2008. – С. 108–136.
12. Утевская О. Географические и исторические закономерности в изменчивости генофонда населения Украины и юга России (анализ ДНК-маркёров) / О. Утевская, А. Пшеничнов, О. Балановский [и др.] // Факторы экспериментальной эволюции организмов: VII Международная научная конференция, (Алушта, 2011). – 2011. – Т. 11. – С. 541–545.
13. Утевская О. Истоки формирования украинского генофонда по данным об Y-хромосоме / О. Утевская, А. Агджоян, Е. Балановская, Л. Атраментова, О. Балановский // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «Біологія». – 2013. – Вип. 18, № 1079. – С. 87–98.
14. Утевская О. Сходство украинских популяций из различных территориальных подразделений по маркерам Y-хромосомы / О. Утевская, А. Агджоян, А. Пшеничнов, Х. Дибирова, М. Чухряева, Л. Атраментова, Л. Балановская, О. Балановский // Фактори експериментальної еволюції організмів. – 2013. – Т. 13. – С. 338–341.
15. Balanovsky O. Intra-ethnic variation of the Y chromosome in European countries: a comparative study / O. Balanovsky, A. Pshenichnov, S. Rootsi, M. Churnosov, L. Atramentova, L. Tegako, N. Yankovsky // International Society for Applied Biological Sciences. – Split, 2007. – P. 121.
16. Nikitin A. G. Mitochondrial DNA Sequence Variation in the Boyko, Hutsul, and Lemko Populations of the Carpathian Highlands / A. G. Nikitin, I. T. Kochkin, C. M. June, C. M. Willis, I. Mcdain, M. Y. Videiko // Human Biology. – 2009. – № 81(1). – P. 43–58.
17. Pshenichnov A. Variation of paternal, maternal and autosomal genetic markers on intra-ethnic (Ukrainians) and inter-ethnic (Europe) level supports Y chromosomal marker bias / A. Pshenichnov, E. Balanovska, O. Balanovsky, L. Atramentova, M. Churnosov, D. Soloviova, V. Zaporozhchenko // International Society for Applied Biological Sciences. – Split, 2007. – P. 128.
18. Rootsi S. Phylogeography of Y-Chromosome Haplogroup I Reveals Distinct Domains of Prehistoric Gene Flow in Europe / S. Rootsi, C. Magri, T. Kivisild, G. Benuzzi [and other] // American Journal of Human Genetics. – 2004. – № 75 (1). – С. 128–137.
19. Tambets K. The western and eastern roots of the extreme European genetic outliers - the origin of mtDNAs and Y-chromosomes of the Saami / K. Tambets, S. Rootsi, T. Kivisild, H. Help [and other] // American Journal of Human Genetics. – 2004. – № 74(4). – С. 661–682.

Давидюк Виктор. Генетическая корреляция украинского фольклора. В статье рассматриваются вопросы корреляции археологических культур, биогенетических маркеров населения и содержания фольклорных традиций украинцев, проживающих в местах их дислокации. На основе палеонтологического метода установлена зависимость содержания фольклорных явлений от древнего населения этих территорий, которое идентифицируется как археологическими культурами, так и генетическими маркерами. В контекст этих факторов поставлены круговые танцы, свадебные и древние календарные обряды.

Ключевые слова: украинский фольклор, археология, ДНК-генеалогия, мезолит, неолит, энеолит, эпоха бронзы, круговые танцы, свадебная обрядность, календарная обрядность.

Davidyuk Victor. Genetic Correlation of Ukrainian Folklore. The article deals with issues of the correlation of archeological cultures, biogenetic markers of the population and the content of folk traditions of Ukrainians living in the places of their dislocation. On the basis of the paleontological method was established the dependence of the content of folklore phenomena from the ancient population of these territories, which is identified as archeological cultures and genetic markers. In the context of these factors staged circle dances, wedding and ancient calendar ceremonies.

Key words: Ukrainian folklore, archeology, DNA-genealogy, mesolithic, Neolithic, Eneolithic, Bronze Age, circle dances, wedding ceremonial, calendar ritual.

Стаття надійшла до редколегії
15. 11. 2017 р.